

דף יא

רב חסדא אמר: גמירי, כל השורף תבואתו של חברו אינו מניח בן ליורשו' — מדה כנגד מדה, מפני ששרף מה שזרע חברו, אף זרעו לא יהא לו קיום (הדושי אגדות — מהר"ל).

זהו תירוץ נוסף על הקושיא 'ולא הוה ליה', שאכן היו לו בנים אלא שמתו בחייו ולא הניח בן ליורשו, ואתי שפיר כפשוטו כי אמר אין לי בן. (עפ"י מהרש"א). ובשפת אמת פירש הכוונה שאינו מניח בן הראוי למלא את מקומו, לירש את מלכותו.

'מדה טובה מרובה ממדת פורענות' —

'כי כשאדם עושה מצוה באהבה, הריהו דבק לאמת, ששם מקור הברכה. אבל מי שעושה עבירה, דבק רק לתאותו הפרטית, ואין לו דביקות לכח השקר, כי השקר הריהו העדר, ואין דביקות להעדר. ועל כן מראים לנו הפרש גדול מאד בין מדה טובה למדת פורענות (כפול חמש מאות) — כי כל הנהגת ה' הוא ללמד'. (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 284)

'נדונם באש — כתיב כי הנה באש יבא... בחרב — כתיב...' — לא שהם עצמם אמרו פסוק זה, אלא שהתלמוד הביא פסוק זה 'ליפות הלשון ולקצר הדברים' (בן יהודע. וכיוצא בזה מצינו להלן יג. וברש"י שם ד"ה אמר).

'שלשה היו באותה עצה; בלעם ואיוב ויתרו. בלעם שיעץ — נהרג, איוב ששתק — נידון ביסורין, יתרו שברח — זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית' —

'אמרו חכמים, [שמעתי בשם מרן הגרי"ז זצוקל"ה] מדה כנגד מדה היא. הגיעוהו היסורים להוכיח, כי אף איוב כשהוא מתייסר, פורצת צעקתו כבלי שתיקה ומבקיעה חישובים של תועלת. אילו יסרתהו 'אותה עצה' כפי שיסורוהו יסוריו, לא היתה זעקתו נבלמת אף לא על ידי חישובים של אין תועלת, משמע, 'אותה עצה' לא הכאיבתהו דיו — איוב ששתק נידון ביסורים'. (מתוך הקדמת 'ברכת מרדכי' ח"א, למו"ד הגרב"מ אורחי שליט"א)

ע"ע: שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, לא תשל"ב; ה תשל"ג, בענין גודל ערכם של 'חיים'.

— יתרו שברח מהתאחדות כח הטומאה בעצת הבה נתחכמה, זכו בניו לשבת בסנהדרין שהיא התאחדות כח הקדושה, כדברי רש"י (חולין ה.). 'כגורן היו יושבים בחיבה וריעות ואגודה אחת'. ונמצא בזוהר הקדוש, כל מדה רעה שאדם בורח ממנה, באה אליו לעומתו מדה קדושה. (עפ"י שם משמואל — שמות) ועוד, מפני שברח מאותה עצה הבאה לעכב בנין כנסת ישראל, זכה יתרו להיות שורש לגרים הנקהלים אל כנסת ישראל. (עפ"י מחשבות חרוץ עמ' 170)

— אין להקשות ממה שאמרו בסנהדרין (קו:): שבלעם נהרג כשהיה בן ל"ג שנה, ולפי זה אי אפשר שהיה מיועצי פרעה — שאין משיבין על האגדה, ושמה נחלקו אמוראים בדבר. (מחזור ויטרי — סוף אבות. וכ"כ רש"י בסנהדרין קו:).

ורבי צדוק הכהן מלובלין העיר (רסיסי לילה מד) ממקום נוסף: אמרו במסכת זבחים (קטז.) שבשעת מתן

תורה נתקבצו אומות העולם לבלעם. ולפי הגמרא בסנהדרין הנ"ל, הלא צריך לומר שגולד שבע שנים אחר מתן תורה. והביא, שבספר הישר כתב שאותו שהיה בעצת פרעה, בלעם אחר היה, זקנו של בלעם המקלל. אך אין משמע כן בלשון חז"ל. אלא כתב שהכוונה בכל אלו למהות 'בלעם' ולא לאותו גוף מסויים, ובין אם היה מלובש בנפש פרטית, בין שהיה בדעת פרעה עצמו. [וכן מצינו כנגדו בקדושה, שתלמידי חכמים שבדורם נתכנו 'משה' — לפי שהוא שורש הדעת דקדושה. ולעומתו בקליפה — בלעם]. עד כאן מדברי רבי צדוק. (ויש בתרגום יונתן שהיה בנו של לבן, ויש אומרים — לבן עצמו. ולפי ההסבר הנ"ל אין כאן בהכרח דעות סותרות).

עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם — ראשי תבות בלעם (בחילוף אותיות) — שבעטיו אינו משלחם. (בעל הטורים וארא ט, יז)

'בקדירה שבישלו בה נתבשלו' — תוקף חשקם להשליך נפשות ליאור שב על ראשם, כי הצמיחו חשק זה גם כן למעלה, רק שהיה עליהם. (מתוך צדקת הצדיק רג)

ויטע אשל...' — 'אנו קורין בו נוטריקון אכילה שתיה למוד, ללמד לכל האורחים לברך א-ל הון את הכל, וההולך בדרך הנה למודו מלוהו, דהיינו לזיה. ואפילו למלאכי השרת למדם וזרום... והיו אמנם אברהם ושרה בכונת היהודים שלהם ממשכיכים אצלם כל הנשמות שהן עתידות להבראות לגרים הראויים להדבק בזרעו של 'יצחק...'. (מתוך עשרה מאמרות — אם כל חי ג, 1)

(ע"ב) זכיון שמכירין בהן מצרים, באין להורגן ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע, ומביאין שוורים וחורשין על גבן, שנאמר על גבי חרשו חרשים...' — המצרים בראותם פלא זה, היו סבורים על פי דעתם ותרבותם, מעשה כישוף הוא, ואין כח לכישוף אלא בעולם הזה בלבד, במקום שיש בו תפישת יד אדם. ולכן חשבו שלא נבלעו עמוק יותר משתגיע המחרשה. והדבר רמוז בפסוק שהביא, שכפל חרשו חרשים — לרמז על כישוף, שכן הוא בלשון ארמית 'חרשיא' — מכשפים. (עפ"י מהרש"א)

על גודל מעלת אמונתו ובטחונן של נשים צדקניות שילדו את בניהן בשדה, מתוך ידיעה חושית שהן מוסרות פרי בטנן בידי הקב"ה, ועל מעלתם של אותם הבנים — ע' בלקט שיחות מוסר לגרי"א שר, ח"ב עמ' קצח רח. (עוד על תכונת האמונה המצויה בנשים יותר מבאנשים — ע"ע: שיחות הר"ן לג; מאזנים למשפט ח"א מט; איש וביתו פרק שמיני).

'מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו' — לא נאמר 'ולא רצו' אלא 'לא נתבעו' משמע שתביעתו לא נגעה בהן כלל — שלא היתה להן שום שייכות והתחלת נפילה במחשבה לרע, לפי שהיו דבוקות בשרשן באמת. (עפ"י דובר צדק עמ' 123)

'דוד נמי ממרים קאתי, דכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכתיב ודוד בן איש אפרתי...' — דרש 'אפרתי' שבא מאפרת, היא מרים [שלא מצינו שנקרא 'אפרתי' אלא הבא משבט אפרים או גר בנחלת אפרים, ולא זה ולא זה היו בדוד]. וכמו כן אלימלך מחלון וכליון נקראו 'אפרתיים', שאף הם מאותה משפחה היו וגם הם באו ממרים. ואף על פי שדוד מיוחס בכתוב לרם, ורם

הוא אחיו של כלב, שניהם בני חצרון — אלא שיחוסו של דוד למרים, מצד הנקבות היה. שאחת מבנות כלב ומרים נישאה לאחד מבני רם, ומהם יצא דוד. (מהרש"א).
ובגמרא בבא בתרא (צא.) מצינו: 'אלימלך ושלמון (אבי בועז) ופלוגי אלמוני ואבי נעמי — כולן בני נחשון בן עמינדב הן'. והנראה לפי הנ"ל שנחשון נשא לאשה את בתה של מרים (ולא מסתבר שנשא את נכדתה, כי פער הדורות גדול מדי), והיא אמו של אלימלך. נמצאו נחשון ואהרן קרובים משני צדדים: אהרן נשא את אלישבע אחות נחשון (כמפורש בסדר וארא), ונחשון נשא את בת מרים, אחותו של אהרן. שמעתי מאבי מורי ז"ל, הריני כפרת משכבו.

שיטות חכמים

זיקם מלך חדש — רב ושמואל, חד אמר 'חדש' ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו' — בהרבה מאד מקומות בש"ס שנחלקו רב ושמואל, מצאנום חולקים על מלה או ביטוי כלשהו במקרא או במשנה, אם משמעו כפשוטו ממש או מתפרש לכוונה אחרת. ברוב-ככל המקומות, רב הוא זה שאומר 'ממש'. ובמקומות מועטים לא סיימו שיטת כל אחד, ואמרו 'חד אמר וחד אמר', כמו כאן. (ובכל אותם המקומות שלא סיימו, המדובר על מלה בתנ"ך, ולא בביטוי ממקור תנאי. שם תמיד מפורשים הם בשמותם). לא מצאתי (ע"י חיפוש במחשב) אלא פעם אחת בלבד, במדרש תהלים (עבב), שהחליפו שיטתם, שמואל אמר 'ממש' ורב — לא ממש. והנה פירוט המקורות:
שבת קנא. רב אמר 'ממקום קרוב' ממש, ושמואל אמר...
פסחים טז. (ובע"ז לז) — רב אמר 'דכן' ממש... ושמואל אמר — 'דכן' מלטמא אחרים'.
כאן בסוגיתנו — חד אמר 'חדש' ממש, וחד אמר...
להלן לו: — חד אמר לעשות מלאכתו ממש, וחד אמר...
להלן מו: — אמר רב 'ראה' ממש. ושמואל אמר...
גטין נב: — רב אמר 'מנסך' ממש, ושמואל אמר...
בבא קמא נב: — רב אמר 'לפניו' ממש, ושמואל אמר...
שם סא. — רב אמר 'נהר' ממש ושמואל אמר...
הוריות יב: — רב אמר 'למטה' ממש ושמואל אמר...
וראה להלן ידא: 'כתנות עור' — רב ושמואל, חד אמר דבר הבא מן העור, וחד אמר דבר שהעור נהנה ממנו — ואפשר שגם שם הלכו בשיטתם אם לפרש כמשמעות הפשוטה של המלים 'כתנות עור' — שעשויים מעור. או לפרש לפי התכלית והשימוש של הדבר.
וע' בהגהות ריעב"ץ להלן מב: דרב דריש כתיב ושמואל — קרי. ונראה שגם זה לשיטתם.

גם כשלא נחלקו רב ושמואל ביניהם, מצאנום חולכים לשיטתם:
יומא פ. — 'אמר רב יהודה אמר שמואל לא 'מלא לוגמיו' ממש, אלא...
בבא מציעא מד. — שמואל אמר לא 'נטל' — נטל ממש.
נדה מז. — אמר שמואל לא 'משיעלה הקמט' ממש...
(וגם אביו של שמואל הלך בשיטה זו. שכן אמר אביו דשמואל בכתובות כג: לא 'נשאת' — נשאת ממש).
בבא בתרא קכג. — 'אמר רב לעולם 'רכות' ממש'...

סנהדרין צג: — 'מאי סריסים — רב אמר סריסים ממש, ורבי חנינא אמר...
חולין קכב: — רב אמר 'בית הפרטות' ממש, רבי חנינא אמר...
אמנם, מצאנו את שמואל שנחלק עם מר עוקבא, ונקט את שיטתו של רב: בפסחים מ. שמואל סבר 'נתבקעו'
ממש. (ובסנהדרין קד. אמר רב יהודה אמר רב על 'היתה כאלמנה' — לא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך
בעלה למדה"י — ודייק כן מ'כאלמנה'. וזה דוקא תואם את שיטתו, שנקט לדייק קרא כדכתיב).

תכונות וטבעים

'שהיו מחליפים מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים' —
'... שיש מלאכות שצריך להן אריכות רוח, כגון שיש קוצים קטנים מעורבים בעפר, שהם קטני
קטנים, וגוזרים עליהם שיבררו אותם מן העפר בידיהם, ולזה העסק צריך אריכות רוח להתעסק
בו. וטבע האנשים שיש להם קוצר רוח, וקצים מאד מעסק זה, אבל הנשים טבען שיש להן
אריכות רוח, ואין קצים כל כך בעסק זה...'. (בן יהוידע)

'ולמה נקרא שמה שפרה'... —
'שפרה — שנים במסורה משתי לשונות: אשר שם האחת שפרה; 'ברוחו שמים שפרה' (איוב כו, יג)
— כי דרך המילדת שפעמים הולד נולד מת, ולוקחת המילדת שפופרת של קנה ומשימה תוך
מעיו של הולד, ומנפחת בו, ומשיבה רוח לולד. וזהו שפרה — לשון שפופרת'. (בעל הטורים שמות
א, טז)

'סימן מסר להן — בן פניו למטה, בת פניה למעלה' —
בין שאר הדברים שכתבו עליהם הפוסקים 'נשתנו הטבעים', מנו האחרונים תופעה זו. כיום אין
הפרש בין זכר לנקבה, שניהם נולדים כשפניהם למעלה או למטה או בצורה אחרת. (שו"ת טוב
טעם ודעת לר"ש קלוגר. מהדו"ג יו"ד רסד; ספר הברית לחכם המקובל רבי פנחס אליהו מקראקא; חזון איש יו"ד
ה, ג.)
והסביר הגאון רבי יוסף חיים מבגדד (בספרו 'בן יהוידע'), שדורות ראשונים, לפי שקרובים היו
ליצירה, הזכר מביט למקומו שנוצר ממנו, והנקבה — פניה למקום שנוצרה, וככל שנתרחקו
הדורות מעת היצירה, לא היה חק טבעי זה מופיע בתמידות.

'כי חיות הנה... אומה זו כחיה נמשלה'... —
'ורצה לומר, כי חית השדה יש בהם דבר שאין צריכים למילדות, מפני שכל תנועות החיה יותר
בקל מן האדם, ולכך ממחרים להוליד גם כן, וזה מפני דקות החומר שלהם, שכל אשר חמרו
הוא יותר גס, אין כח טבעי פועל כל כך במהירות כמו מי שיש בו דקות החומר. וישראל עם
קדוש, מפני שאין בהם גסות החמרי, כח טבעם יותר פועל בהם במהירות וממחרים להוליד כמו
חית השדה. ולפיכך הביא קרא לראיה מה אמך לביאה בין אריות רביעה, ורצה בזה, כי ישראל
יקראו בשם חיות השדה, שכל חיות השדה חומרים יותר דק מן הבהמה, וכן הוא ישראל יש בהם
דקות החמרי'. (חדושי אגדות מהר"ל).

ומצינו כיצא בזה, הבדלים בתכונות הגוף ובתהליכים שבתוכו, בין ישראל לאומות העולם — ע' שבת פו: 'ישראל דדאיגי במצות חביל (= חם) גופייהו'. וכמוש"כ החתם סופר בתשובה, שאין זיהוי מוחלט בין מימצאי הרפואה שבישראל לשל נכרים.

דף יב

'... שהלך בעצת בתו. תנא, עמרם גדול הדור היה... אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים... עמד והחזיר את אשתו' — משמע שטענתה לא היתה אלא משום סברא זו, [והנבואה שנתנבאה עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל, לא היתה אלא אחרי כן]. ולכאורה אין מובן כיצד יתכן שגדול הדור יטעה ותבוא עלמה צעירה ותעמידנו על האמת. אבל באמת ישנו מצב שלפי השכל הפשוט והישר אפסה כל תקוה, אלא שבינה יתרה ניתנה לה לאשה, שהיא אינה מתחשבת עם כללי השכל וגדריו. וכך הרגישה מרים וחשה שהגזירה שגזר פרעה אין ברור שתקיים, ושישנם כחות למעלה מדרך הטבע, להביא הישועה בדרך נס. [ואולי זו משמעות הכתוב ה' בחכמה יסד ארץ, כונן שמים בתבונה — התבונה היא בשמים, למעלה משכל ארצי, וזו הנהגה נסית. ואעפ"כ היא נרגשת אצל האדם]. (עפ"י אמת ליעקב — שמות ב, א)

'אפשר בת מאה ושלושים שנה הוא וקרי לה 'בת', דא"ר חמא בר' חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות...'. — רבי אברהם אבן עזרא תמה (ויגש מו, כג) על דברים אלו, שאם כן, מדוע לא הזכירה תורה נס גלוי, שהולידה בגיל כה מאוחר, כנס לידת שרה הבת תשעים? 'ולא די לנו בזה הצער, עד שעשו פייטנים ביום שמחת תורה 'יוכבד אמי אחרי התנחמי והיא בת ר"נ שנה' — וכי אחיה חי כך וכך שנים?...'

והרמב"ן (שם) סתר בחריפות דברי ראב"ע, ותורף דבריו: 'אבל אומר לך דבר שהוא אמת וברור בתורה, כי הנסים הנעשים על ידי נביא שיתנבא כן מתחילה או מלאך נגלה במלאכות השם — יזכירם הכתוב, והנעשים מאליהן לעזור צדיק או להכרית רשע — לא יזכירו בתורה או בנביאים. וזהו זהב רותח יוצק בפי החכם הזה, ממה שהשיב על רבותינו בענין פינחס וזולתו במקומות הרבה...'

'בפיתקה של חוה' — נראה שדבר המפורש נקרא 'פתקא'. וכן מאמר זה, בעצב תלדי בנים, אינו נצרך לשמיעה אלא נראה לכל בחוש, לכך נקרא פתק, כתב. (עפ"י דובר צדק עמ' 176)

'מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל' — יש לבאר על פי פשוטו, שהחביבות היא משום שהצדיק משקיע ברכושו השקעה רבה, ביגיעתו להישמר מכל חשש של גזל, כמו שכתוב בכל כחי עבדתי את אביכא. וכן: הייתי ביום אכלי חרב וקרח בלילה ותדד שנת מעיני. וידוע שכל מה שהאדם נותן בו מעמלו, חביב עליו ביותר.

עוד יש לפרש, שממונו של הצדיק חביב עליו מפני שהוא רואה בו פקדון שהפקיד אצלו השי"ת, בבחינת 'אתה ושלך — שלו', היינו כדי שיוציאונו לטובת עניים ושאר נצרכים. ואם אינו שומרו כראוי, הריהו גוזל את העניים. וכל מה שהאדם מוציא יותר מההכרח, בודאי הוא גזל, כי למה יתנו יותר לזה מלזה אם לא שמוטל עליו החוב להוציאו לצורך אחרים. ואדם רשאי להשתמש בממונו לצרכי עצמו בהרחבה